

KSIĘGA WYJŚCIA: WSTĘP

Księga Wyjścia (gr. *eksodos*) zawdzięcza swoją nazwę głównemu wydarzeniu historio-zbawczemu, które się w niej opisuje: wyjściu Izraelitów z niewoli egipskiej. To druga w kolejności księga w zbiorze nazywanym Pięcioksięgiem. Składa się z czterdziestu rozdziałów. W Biblii hebrajskiej nosi ona nazwę *Szemat* – imiona, od pierwszych słów: „Oto są imiona” (Wj 1,1).

Literacka struktura Księgi tylko na pozór wydaje się łatwa. Punkt zwrotny stanowi w niej niewątpliwie tekst poetycki: tzw. Pieśń Mojżesza (15,1-19) i Miriam (15,20-21). Podsumowuje on dotychczasowe wydarzenia (Wj 15,1-12.19.21), ale zarazem wybiega daleko do przodu, wielbiąc Boga także za czas wędrówki do Ziemi Obiecanej (15,13-16), wejście do Kanaanu i budowę świątyni (15,17-18). Część pierwsza księgi (Wj 1-14) zatem, to najpierw opis powodów interwencji Boga w Egipcie (Wj 1-2). Poznajemy tu powody i wzrost prześladowania Hebrajczyków (Wj 1,6-22), okoliczności narodzin Mojżesza (2,1-10), ale i powody jego „potrójnej tożsamości”. Mojżesz to Hebrajczyk z urodzenia, wychowany przez matkę, dlatego świadomy swojego pochodzenia (Wj 2,11), ale Egipcjanin z racji adoptowania go przez córkę faraona (Wj 2,10; por. 2,19). Jego imię jest egipskie (por. Tut-mosis; Ra-mzes) i znaczy „syn/dziecko (boga NN)”. Odrzucony ostatecznie przez rodaków (Wj 2, 14) i ścigany przez faraona za zabójstwo Egipcjanina (Wj 2,15a), Mojżesz ucieka do Madianitów, gdzie żeni się z córką madianickiego kapłana – Seforą, która rodzi mu syna Gerszoma (Wj 2,15b-22). Poprzez małżeństwo zyskuje trzecią tożsamość. W tej części księgi znajdujemy dwie ważne informacje. Najpierw jest to zmiana pokoleniowa: „synowie Jakuba-Izraela” (Wj 1,1) – patriarchowie narodu to pokolenie, które umarło (Wj 1,6). Narodzili się już „synowie Izraela” – naród, który stanowi wypełnienie obietnicy danej Abrahamowi (por. Rdz 12,2). Nie ma on jednak jeszcze swojej ziemi (por. Rdz 12,7). Druga informacja zawarta jest w pytaniu: „Któż cię ustanowił naszym przełożonym i rozjemcą?” (Wj 2, 14a). Wymagana jest odpowiedź na tak postawione pytanie i nastąpi to w dalszej części księgi.

Gdy Bóg postanawia interweniować w obronie Izraela (Wj 2,23-25), Mojżesz będzie musiał wrócić do swej pierwszej tożsamości. W dalszej części księgi mamy więc opis dwukrotnego powołanie Mojżesza (Wj 3,1-4,16; 6,2-8). Drugie spowodowane jest pierwszą, nieudaną próbą interwencji u faraona i kryzysem powołanego (Wj 5). Wizytę u faraona poprzedza jednak opis entuzjastycznego przyjęcia przez rodaków, zaś po niej Mojżesz ponownie zostaje przez nich odrzucony. W tej części poznajemy także lewicką genealogię Aarona (Wj 6,14-27). To reprezentant stanu kapłańskiego, drugiej obok Mojżesza reprezentującego Prawo, duchowej władzy (W tej części wspomina się też autorytety świeckie: starszych Izraela: Wj 4,18.29).

Kolejna sekwencja zdarzeń, to tzw. „plagi egipskie”. Po wprowadzeniu (Wj 7,1-13; druga wizyta u faraona i znaki uwierzytelniające Mojżesza i Aarona), mamy opis dziesięciu plag (Wj 7,14-11,1-10; 12,29-33). W ostatniej z nich, pomiędzy zapowiedzią i wypełnieniem znajdują się przepisy rytualne dotyczące Paschy, Święta Przaśników i zwyczaju ofiarowywania (w wypadku ludzi wykupywania) Bogu tego, co pierworodne. Wszystkie trzy zwyczaje i celebracje powiązane zostają tu z Wyjściem z Egiptu. W tej części dominuje motyw „poznania” Boga (Wj 7,17; 8,6.18; 9,14.29; 10,2; potem jeszcze 14,18). Wprowadza go już pytanie faraona z poprzedniej sekcji: „Kim jest Jahwe, abym miał go słuchać” (Wj 5,2). Dla Izraelitów objawił on swe imię już przy powołaniu Mojżesza (Wj 3,14-15; 6,3). Teraz wypełni je treścią, objawiając swą potęgę wobec dumnego i pewnego siebie faraona. W zmaganiu się Mojżesza (i Aarona) z uporem faraona (opisywanym po każdej z kolejnych plag jako zatwardziałość serca faraona) dominuje motyw śmierci. Nadchodzi ona stopniowo, począwszy od wód Nilu i

wszystkich wód Egiptu zamienionych w krew oraz śmierci żab, poprzez stopniowe uderzenia w zasoby żywnościowe Egiptu, aż po ciemności (symbol szeolu) i śmierć pierworodnych. Egipcscy magowie nie są w stanie sprostać Aaronowi (przedstawiciel religii Izraela), faraon coraz bardziej jest nieracjonalny w swoim działaniu, a Bóg coraz pełniej okazuje swoją potęgę. W grze jest to, komu ma „służyć” Izrael? Czy ma być to niewolnicza służba faraonowi, czy wolna, religijna służba Bogu? Konfrontację ostatecznie wygrywa Bóg Izraela. Jej ostatni akt jest jednak jeszcze przed nami (13,17-14,31; zwłaszcza 14,4).

Wskutek plag Izraelici ostatecznie zostają uwolnieni i wyruszają w drogę na pustynię (12,37), a wraz z nimi rzesza innych niewolników (12,38). Faraon jednak zmienia zdanie i wyrusza za nimi w pościg. Dogania ich nad brzegami Morza Sítowia (tłumaczenie w Septuagincie: Morze Czerwone). Przekonany, że znaleźli się w pułapce, już tryumfuje swoje łatwe zwycięstwo (Wj 14,3). Bóg jednak walczy po stronie Izraela. Pozwala Izraelitom nie tylko przejść przez morze po suchej ziemi, ale i pozbyć się strachu przed faraonem (14,10) i nauczyć się bojaźni Bożej (14,13.31). Pożegnanie z Egiptem i niewolą kończy się wspomniana Pieśnią uwielbienia (Wj 15,1-21).

Druga część Księgi Wyjścia może być podzielona na dwa etapy: czas wędrówki na Synaj (Wj 15,22-18,27) i czas pobytu na Synaju (19,1-40,38). Ten ostatni etap trwał będzie jeszcze przez całą Księgę Kapłańską, aż do Lb 10 włącznie.

Wędrówka po pustyni ma swoją paralele w Księdze Liczb 11-21 (wędrówka z Synaju do Moabu). W obu częściach pojawia się tzw. motyw „narzekania”/szemrania” przeciwko Mojżeszowi (i Aaronowi), a w konsekwencji przeciwko Bogu. W obu powtarza się też motyw „nostalgii za Egiptem” i obawa, że Izraelitom przyjdzie umrzeć na pustyni. Przed Synajem Bóg odpowiada na te obawy pozytywnie, dając Izraelitom to, czego uważają, że im brakuje. Mojżesz na rozkaz Boga uzdrawia wodę (15,22-27), a potem wyprowadza wodę ze skały (17,1-7), a Bóg na prośbę Mojżesza daje mannę (16,1-36 [i przepiórki w. 13a]) oraz zwycięstwo nad Amalekitami – archetypem każdego wroga Izraela (17,8-16). Po odejściu z Synaju (w Lb 11-21) coś się jednak zmieni i każdy z takich „buntów”, określanych mianem „wystawiania [Boga] na próbę” będzie ukarany. Trudności na pustyni są jednak także okazją do „próbowania” posłuszeństwa ze strony Izraela (por. Wj 16,4b). Do przyjęcia objawienia na Synaju przygotowuje Izraelitów Jetro, teść Mojżesza i zarazem kapłan Madianitów (nazywany tak jeszcze w Wj 3-4; w Wj 2: Reuel). Uczy on ich składać Bogu ofiarę (18,1-12) i administrować prawo (18,13-26), po czym wraca do swojego domu (18,27). Objawienie na Synaju zarezerwowane jest wyłącznie dla Izraelitów.

Pobyt u stóp góry Synaj ma dwie zasadnicze odsłony. W jednej Bóg proponuje Izraelitom zawarcie Przymierza (Wj 19), a po ich zgodzie, objawia im Dekalog (20,1-17: zasady etyczne), a następnie, już na ich własną prośbę (20,18-21), za pośrednictwem Mojżesza, zbiór praw, nazywany Księgą (Kodeksem) Przymierza (Wj 20,22-23,19 + zachęta do zachowywania w Wj 23,20-33). Nazwa ta pojawia się w opisie samej ceremonii przymierza (Wj 24,1-11; por. 24,7). To przymierze zostaje złamane, zanim jeszcze Mojżesz zdaży zejść z góry Synaj z dwiema tablicami przymierza (Wj 34,1-6). Nie trudno odgadnąć, że kult złotego cielca stanowi złamanie wszystkich przykazań dotyczących lojalności wobec Boga (podobizna cielca, nazwanie go imieniem Jahwe, oddawanie mu czci). Bóg jednak chce teraz zostawić ten lud na pustyni i kontynuować historię zbawienia wyłącznie z Mojżeszem (Wj 32,9-10). Mojżesz wstawia się jednak za ludem, przypominając Bogu, że chodzi o „Jego lud”, o reputację Boga w oczach Egipcjan i obietnice złożone przodkom (Wj 32,11-14). Mediacja odnosi skutek (Wj 32,14). Sam Mojżesz na widok złotego cielca nie tylko niszczy tablice przymierza (znak jego

zerwania), ale i nadzoruje ukaranie winnych. Co dalej z planami Boga? Mojżesz podejmuje się długich negocjacji z Bogiem, chcąc, aby to On sam szedł dalej z Izraelem (Wj 33). Czy będzie to możliwe? Tak, gdyż Bóg objawia swój miłosierny charakter (Wj 34,5-9). To najważniejsze odkrycie w tej części księgi. Po tych słowach przymierze zostaje zawarte na nowo (34,10), a Bóg objawia tak zwany Dekalog kultowy, nazywany też „prawem przywileju” (wyłącznie kultu Jahwe) (34,10-26). Na koniec Mojżesz dostaje nakaz spisania „dziesięciu słów” na kamiennych tablicach (34,27-28). Po czterdziestodniowym pobycie na górze, powraca i nie jest świadomy tego, że jego twarz promienieje odbłaskiem Chwały Boga. Kiedy zda sobie z tego sprawę, zakrywa za każdym razem twarz welonem (34,29-35).

W tę – przedstawioną powyżej - sekwencję zdarzeń, inna szkoła teologiczna, nazywana „kapłańską”, wtrąciła coś od siebie. Według niej, na Synaju Bóg przekazał Izraelitom przede wszystkim instrukcje architektoniczne odnośnie namiotu – świątyni (Wj 25-31). Szkoła ta wykorzystwała starszą tradycję o Namiocie Spotkania, który służył okazjonalnym konsultacjom Mojżesza z Bogiem i znajdował się poza obozem (por. Wj 33,7-11). We wtrąceniu namiot ten zachowuje swoją nazwę, o tyle o ile służył teraz będzie ludowi do spotykania się Bogiem w codziennym kulcie. Z perspektywy Boga jest to jednak przede wszystkim Jego „mieszkanie” na ziemi – „przybytek”. Tak określa się zatem jego najbardziej wewnętrzną część. Budowa może dokonać się jednak dopiero po rozwiązaniu problemów z konsekwencjami kultu złotego cielca (Wj 35-40). W opisie budowy istotne jest to, że wybrani rzemieślnicy działają dzięki szczególnym budowy akcentuje się uzdolnienia głównych budowniczych, płynące z posiadania ducha Bożego, a Mojżesz pilnuje, aby wszystko było wykonane „tak jak Jahwe im nakazał”. Gdy Przybytek jest gotowy – Chwała Jahwe może w nim zamieszkać, a Bóg będzie przebywał już z Izraelem. Warunki uszanowania tej Jego obecności i korzystania z Jego uzdrawiającej świętości (por. Wj 15,26) zostaną opisane przez autorów kapłańskich w dwóch kolejnych księgach.

Ks. prof. Janusz Lemański